

Sjansse eller risiko?

SPRÅKSPALTEN

ERLEND HEM

E-post: erlend.hem@medisin.uio.no

Erlend Hem er professor dr.med., fagsjef og redaktør for Tidsskriftets språkspalte.

En kanadisk tv-stjerne tok nylig et oppgjør med hvordan man omtaler Downs syndrom. Sakens kjerne var skillett mellom sjansse og risiko.

Risikoen for borreliasmitte ved flåttbitt er lav. Foto: iStock

Den kanadiske skuespilleren Caterina Scorsone, best kjent fra rollen som legen Amelia Shepherd i sykehuserien *Grey's Anatomy*, er mor til to jenter på seks og to år. Den yngste jenta er født med Downs syndrom, ifølge VG (1). Nylig postet tv-stjernen en melding som avisen refererte:

Én av 700 babyer blir født med Downs syndrom. Ordbruk er viktig. Foreldre har ikke én til 700 «RISIKO» for å få et barn med Downs syndrom. Foreldre har én til 700 SJANSE for å få et barn med Downs syndrom. Akkurat som de har 50 prosents SJANSE for å få en jente eller en gutt (med noen vakre variasjoner også blant dem). (1)

Både *sjansse* og *risiko* betegner en mulighet. Men det er forskjell på dem. *Sjansse* antyder at muligheten er tiltalende, *risiko* at den er urovekkende (2). *Sjansse* brukes altså der det er mulighet for noe godt, for eksempel sier vi *sjansse for helbredelse*. Når det er mulighet for noe vondt, bruker vi *risiko*, for eksempel *risiko for lungekreft* (3, 4). Noen ganger kan det være nyttig å bruke mer nøytrale uttrykk, som for eksempel *mulighet for, utsikt til* eller *sannsynlighet for*.

Distinksjonen mellom *sjansse* og *risiko* er under press og har vært det lenge (5). Et blikk på aviser og nettstedet viser at mange gjør feil (ramme). I eksemplene i rammen burde det

stått risiko for krybbedød, risiko for misdannelser i penis, risiko for arbeidsulykker, risiko for borreliose, risiko for infertilitet osv. – alt er utsikter til noe negativt.

Eksempler fra aviser og nettsteder

«(...) sjansen for at to barn døde i krybbedød var 1 på 73 millioner»
«Guttebarn (...) fikk halvert sjansen for å få misdannelser i penis»
«Sjansen for å bli skadd eller omkomme i en arbeidsulykke er størst nettopp nå»
«(...) sjansen for borreliose etter et flåttbitt er på bare to prosent»
«Når en bikker 35 år, begynner sjansen for ikke å kunne få barn på naturlig måte å øke»
«Ny studie: Rengjør du hendene slik, minsker sjansen for å bli syk»
«Røyking øker sjansen for lungekreft»

Feilen finnes av og til i medisinske manuskripter også. Det er i grunnen rart, ettersom det i medisinen oftest er klart om et utfall er positivt eller negativt, og medisinerere er vant til å forholde seg til risikobegrepet.

Siden feilen er så vanlig, kan man lure på om dette skillet mellom *sjanse* og *risiko* kommer til å bli borte. Svaret er antakelig ja. At *sjanse* kan bety 'risiko', står i flere ordbøker allerede (6–8). Men inntil videre får vi klare å holde styr på det. Vanskelig er det jo ikke.

LITTERATUR:

1. Ighanian CG. «Grey's Anatomy»-stjerne hyller datter med Downs syndrom. VG 3.10.2018. <http://www.vg.no/rampelys/tv/i/3jbnKq/grey-s-anatomy-stjerne-hyller-datter-med-downs-syndrom> (22.1.2019).
 2. Vinje FE. Moderne norsk. 5. utg. Oslo: Fagbokforlaget, 2002: 146.
 3. Språkrådet. Feil bruk av ord og uttrykk. Skriveråd. <https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Feil-bruk-av-ord-og-uttrykk/#r> (22.1.2019).
 4. Risiko, sjanse. Forfatterveiledningen. Tidsskrift for Den norske legeförening. <https://tidsskriftet.no/annet/ordliste> (22.1.2019).
 5. Redaksjonen. Sjanse for helbredelse og risiko for residiv. Tidsskr Nor Legeforen 1992; 112: 259.
 6. Sjanse. I: Norsk ordbok: ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. <https://no2014.uib.no/perl/ordbok/no2014.cgi?soeksjanse> (22.1.2019).
 7. Sjanse. I: Det norske akademis ordbok. https://www.naob.no/ordbok/sjanse_2 (22.1.2019).
 8. Sjanse. I: Stor norsk ordbok. <https://www.ordnett.no/search?languageno&phrasesjanse> (22.1.2019).
-

Publisert: 7. mars 2019. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.19.0068
© Tidsskrift for Den norske legeförening 2020. Lastet ned fra tidsskriftet.no